

Posudek oponenta disertační práce

Pokoncilní obnova trvalého diakonátu:

Dějiny – teologie – spiritualita

Autor práce: ThLic. Mgr. Ing. David Seifert

Oponent: Mgr. Michal Opatrný, Dr. theol.

Předkládaná disertační práce si klade za cíl, vymezit spiritualitu trvalého diakonátu coby II. vatikánským koncilem obnoveného stupně svátosti svěcení. Pro to, aby autor k takovému vymezení mohl přistoupit, reflektuje nejprve starobylé církevní dokumenty a teologické spisy, které se o diakonátu zmiňovaly, reflektuje podrobně nauku II. vatikánského koncilu o diakonátu a na ni navazující dokumenty magistera – to celé v kontextu vývoje evropské teologie. Na základě této analýzy pak popisuje teologii obnoveného diakonátu k čemuž mu dále slouží nejen celá řada zdrojů v různých světových a evropských jazycích, ale i pastorálně-teologická reflexe stávající praxe.

Práce je rozdělena do tří hlavních kapitol. Vedle nich obsahuje další formální náležitosti jako přehledný obsah, úvod, závěr, seznam použitých zdrojů a cizojazyčný abstrakt. Na použité zdroje je řádně odkazováno v poznámkách pod čarou.

K práci jsou připojeny tři přílohy, které se věnují některým dílčím tématům, které jsou relevantní k tématu práce. Jde o reflexi pohledu kanonického práva na diakonát – a to jak CIC 1983 tak i CIC 1917, dále o téma diakonát a liturgie, které se soustředí především na ritus jáhenské ordinace a nakonec o téma jáhenské ordinace žen, kdy se jedná především o reflexi pojetí ordinace žen k diakonátu v historii. Přílohy jsou tak spíše určitou nadstavbou nad celkem práce, než jejím doplněním vzhledem k obsahu. Nemusely tedy být k práci vůbec připojeny, protože neplní klasickou funkci přílohy. Každopádně však jen potvrzují autorův rozhled v odborné literatuře.

Práce bohužel obsahuje množství pravopisných chyb a zejména řadu překlepů v textu i v poznámkách pod čarou. Nepříliš šťastně také působí poznámka 425 na s. 84, kterou zřejmě autor zapomněl upravit, a která místo o autorově práci hovoří o jeho článku. Na řadě míst je také patrná stylistická závislost autora na zdroji, ze kterého čerpá.

První kapitola předkládané disertační práce nazvaná Dějiny diakonátu tvoří první z nutných předstupňů pro kapitolu třetí, ve které má být pojednáno jádro předkládané disertační práce, totiž spiritualita jáhenství. Mimo etymologické a biblické podkapitoly reflektuje řadu církevních dokumentů, zahraničních publikací, které se zabývají jak přímo dějinami diakonátu tak i historickými dokumenty, které diakonát zmiňují. Kapitola tak jednak vychází především ze sekundárních pramenů, jednak způsob jejich zpracování úplně nekoreluje s historiografickými metodami, takže se v pravém slova smyslu nejedná o dějiny. Autor práce samozřejmě neváhá zasadit jednotlivé zmínky o diakonátu do jejich historického kontextu, aby však bylo možné hovořit o historii, musel by být tento kontext v práci popsán mnohem podrobněji. To by ovšem z předkládané práce ve výsledku vytvořilo práci zcela jinou a je otázkou, zda by jak u středověkých tak zejména u starověkých spisů šel vůbec dostatečně podrobně vypátrat kontext, ve kterém vznikl a ve kterém se zmiňují o diakonátu. Vzhledem

k tomu nelze zvolený popisný přístup první kapitoly předkládané doktorské práce považovat za chybný, spíše by se pro ni hodil jiný název, který by vyjadřoval, že půjde o rozbor reflexe diakonátu v historických církevních dokumentech a teologických pojednáních a v literatuře, která se zabývá dějinami diakonátu. Autorova reflexe zmínek o jáhenství v těchto historických spisech je ovšem velmi podrobná a vyčerpávající, takže lze první kapitolu jeho disertační práce považovat v českém prostředí za zásadní, protože českému čtenáři přehledně přibližuje obsah řady starobylých církevních dokumentů co se jáhenství a souvisejících témat týká. V rámci etymologické podkapitoly (1.1) je pak třeba také ocenit, že se zde autor vyrovnává i s pojmem „obnova diakonátu“, který se obecně vžil po II. vatikánském koncilu, a který vlastně není zcela přesný. Na druhou stranu mi v této kapitole, resp. kap. 1.1.1. chyběla zmínka o tom, že dnes pojem *diakonia*, resp. diakonie označuje v katolické teologii především jeden ze tří, resp. čtyř konstitutivních prvků církve, tedy jakýchsi globálních úkolů církve, které má v praxi plnit, aby dostála svému poslání. Právě proto, že s tímto úkolem autor dále v práci zcela samozřejmě operuje, se domnívám, že zde mohl být blíže vymezen. Prospělo by to zejména vymezení diakonátu jako úřadu odpovědného za diakonické poslání církve

Kap. 1.2 reflektuje různé interpretace novozákonních zpráv o jáhnech a dochází k závěru, že teologii diakonátu nelze odvozovat až tak od jednotlivých zmínek ve Skutcích nebo Listech, jako od Krista, který sám sebe pojímá jako služebníka – diákona. Jakkoliv lze s tímto závěrem jen souhlasit, je škoda, že se autor nepokusil vyrovnat nebo alespoň nezmínil tvrzení Benedikta XVI. v *Deus caritas est*, který zde (čl. 21) říká, že činnost Sedmi (Sk 6,1-6) měla zcela jistě diakonický charakter. Ovšemže Benedikt XVI. o Sk 6,1-6 hovoří zejména v souvislosti s diakonickým posláním církve a nikoliv kvůli vymezení pojetí diakonátu v novozákonních spisech. Jenže právě s tím předkládá ještě další definici diakonátu, která má podle něj biblický původ, ale v posuzované práci bude zmíněna až později, totiž, že diakonát vzniká jako úřad, který měl být zodpovědný za vykonávání diakonického poslání církve. Např. M. Lehner už dříve vyjádřil myšlenku, že právě špatná interpretace Sk 6,1-7, totiž, že modlitba a hlásání evangelia jsou důležitější než služba potřebným u stolů, takže pro ni Dvanáct ustanovuje někoho jiného, aby si „uvolnilo ruce“, vedla k potlačení důrazu na charitativní poslání církve. Ustanovení Sedmi má ale podle Lehnera naopak vyjádřit, jak je diakonické poslání církve důležité, když kvůli němu Dvanáct vytvoří sbor Sedmi. Vzhledem k současným exegetickým poznatkům lze s interpretací Sk 6,1-7 jako institucionalizací diakonického poslání církve prostřednictvím ustanovení úřadu, který za toto poslání bude zodpovědný, polemizovat. Domnívám se však, že by si tato interpretace zasloužila, aby byla v předkládané práci zmíněna, a aby s ní bylo případně polemizováno.

V rámci kapitoly 1.5.2. o sacerdotalizaci jáhenské služby jako jedné z možných příčin potlačení diakonátu autor předkládané disertační práce uvádí i myšlenka Y. Congare, že církev postupně kladla stále větší důraz na kultovní aspekt svého života, zatímco diakonický aspekt byl postupně umenšován. Tuto Congarovu myšlenku později rozpracovává N. Mette, který ji dokonce staví do přímé souvislosti s bojem o moc mezi presbytery a diákonem, který ale vrací ji již do 2. a 3. stol. Mette konkrétně říká, že praxe bliženecké lásky přestala být postupně pro křesťanství konstitutivní a stala se jen konsekvencí pravověrnosti: Křesťané začali svou pravověrnost dosvědčovat charitativní činností, která tak získala pouze akcidentální charakter, čímž byl podle něj opuštěn původní přístup, který před ortodoxií viděl jako primární takovou životní praxi, která ztělesňovala bliženeckou lásku. Byť se v případě Metteho jedná spíše o hypotézu, kterou vyjadřuje jen na několika byt' hutných stranách svého příspěvku *Theologie der Caritas* ve sborníku *Grundkurs Caritas*, domnívám se, že je předkládané práci trochu na škodu, že tuto problematiku zmiňuje pouze okrajově v rámci problematiky sacerdotalizace diakonátu. Jistěže spolu sacerdotalizace diakonátu a zdůraznění kultu v životě církve s vysokou pravděpodobností souvisejí, nicméně se zřejmě jedná o dva

různé fenomény, které by si v rámci takto pojaté práce zasloužily stejnou míru reflexe – a to zejména tehdy, tenduje-li práce k takovému pojetí diakonátu, které ho chápe jako úřad zodpovědný za diakonii církve.

Kap. 1.10 nazvaná Situace diakonátu dnes popisuje praktickou podobu realizace diakonátu zejména v evropských diecézích. Hned zpočátku upozorňuje na to, že jde o značně polymorfní skutečnost. Právě proto by však kapitole prospělo, pokud by byla pojata více konkrétně. Vzbuzuje totiž dojem, že chce popsat současnou situaci diakonátu jakoby obecně, a to i přesto, že je v kapitole opakovaně upozorňováno na celkem značné rozdíly mezi způsoby formace a pastoračního působení jáhnů v různých zemích a různých diecézích. Právě proto by zřejmě bylo lepší, pokud by v kapitole byly představeny jen vybrané příklady. Přímou se tak nabízí např. výzkum P. M. Zulehnera *Dienende Männer*, který reflektuje situaci v Rakousku, Německu a Švýcarsku. Autorem v kapitole opakovaně zmiňovaná diecéze Liège mohla zřejmě také posloužit jako samostatný příklad a nemusela být zmiňována jen příležitostně. Odkazování se na směrnice, ať už vatikánské nebo partikulární, pak naopak v kapitole popisující stávající praxi působí spíše bezpředmětně, protože směrnice říkají, jaká má praxe být, a naopak nepopisují, jaká skutečně je.

Druhá kapitola předkládané práce si klade za cíl, reflektovat teologii diakonátu. Přitom si za své hlavní východisko vytyčuje eklesiologii, kterou narýsoval II. vatikánský koncil. To je veskrze logické, protože, jak autor uvádí, bez ujasnění pojetí církve nelze hovořit o tom, jak je v jejím rámci pojímán úřad, konkrétně jáhenství. V této souvislosti však trochu překvapí, že autor na s. 89 a 90, tedy už na 4 a 5 straně druhé kapitoly, automaticky předpokládá, že diakonát spočívá v odpovědnosti za realizaci diakonie v církvi. Říká totiž, že takový model církve, který by vylučoval diakonát, vylučoval by tím zároveň i diakonii, která se ukazuje jako nesporný „tradiční úkol církve“ (s. 89), resp. konstitutivní prvek či realizační funkce církve. Oponent zde musí konstatovat, že s tímto tvrzením velmi souzní, nezapadá mu však do kontextu předkládané práce. V první kapitole autor totiž poměrně plausibilně ukázal, že pojetí diakonátu jako odpovědnosti za diakonii nemůže být absolutizováno, protože v období před potlačením samostatného diakonátu diákonii až příliš často vykonávali celou řadu úkolů, které s diakonií primárně nesouvisely, resp. se diakonii zřejmě vůbec nevěnovali. Také kap. 1.9 o nauce II. vatikánského koncilu vyznívá tak, že koncil k pojetí diakonátu jako odpovědnosti za diakonii církve nanejvýš zlehka tendoval, než že by v ní viděl naplnění podstaty diakonátu. Konstatování o diakonátu jako svěcením svěřené odpovědnosti za diakonii církve by tedy bylo očekávatelné spíše na konci druhé kapitoly než na jejím začátku.

Druhá kapitola je ze tří hlavních kapitol předkládané práce nejjobsáhlejší. Vzhledem k jejímu tématu je to logické; dalo by se říci, že se jedná o samostatné disertační téma, možná i o téma pro celoživotní teologické bádání. Vzhledem k tomu je však zpracována velmi zdařile, autor reflektuje obnovu diakonátu II. vatikánským koncilem, pátrá po specifickém profilu diakonátu věnuje se ožehavým tématům teologie diakonátu a dochází k otázce, zda není na místě revidovat teologii svátosti svěcení v duchu někdejší praxe svěcení *per saltum*, kdy na kněze mohl být vysvěcen i muž, který nebyl jáhnem, resp. na biskupa mohl být vysvěcen jáhen. Zejména bych pak chtěl ocenit závěr, ke kterému kapitola dochází, a který autor několikrát zdůrazňuje, totiž, že je třeba opustit takový pohled na svátost svěcení, který ji chápe (jen) jako svěcení určité moci (*potestas*), a který tak nutně obnovený diakonát nedokáže nikam zařadit, protože není držitelem nějaké specifické moci, zatímco biskupové a kněží mají moc nad svátostmi eucharistie a smíření a biskupové nadto nad svátostí ordinace. Autor v souladu se svými zdroji konstatuje, že biskup, kněz a jáhen jsou nositeli téže svátosti, přičemž kněží a jáhni ukazují na její různé aspekty. V tzv. symbolickém pohledu tak mají nositelé svěcení odkazovat každý dle svého svěcení na určitý aspekt vztahu Boha k církvi a světu, což je

konsekventní aplikací nauky prvního článku konstituce *Lumen gentium*, která zde hovoří o církvi jako znamení nebo svátosti jednoty mezi lidmi navzájem a s Bohem. Jsem rád, že se tento pohled i díky předkládané disertační práci konečně prosazuje také v české teologii, protože ve svém důsledku prospívá nejen jáhnům, ale i nositelům kněžského a biskupského svěcení. Zejména tehdy, když se začne hovořit o tzv. krizi kněžské identity, by měl být tento symbolický přístup včetně svých pramenů připomenut.

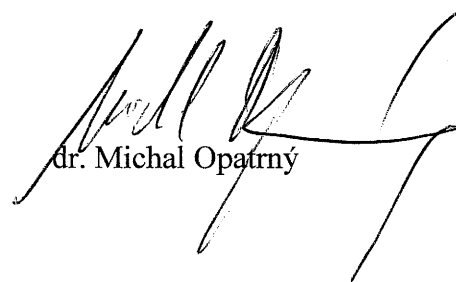
V rámci kap. 2.3.4., kde autor uvažuje právě nad tím, k čemu ustavuje a uschopňuje jáhenská ordinace, se v kap. 2.3.4.2 uvádí, že II. vatikánský koncil nechápe trilogii vyučovat posvěcovat a řídit jen jako úkoly všech pokřtěných, resp. církve, ale i jako specifikum apoštolské služby pastýřů. Domnívám se, že se však jedná spíše o opačný přístup: Zatímco do koncilu byla *tria munera* chápána právě a zejména jako definice kněžství (*presbyterství*), koncil je rehabilitoval jako úkoly celé církve, tedy všech pokřtěných.

Třetí kapitola předkládané práce je pak věnována spiritualitě diakonátu. Autor zde reflektuje jednak spiritualitu svátosti svěcení obecně, spiritualitu diakonátu, souvislosti mezi diakonátem a spiritualitou manželství a povolání k diakonátu. Kapitola 3.3 *Diakonát a spiritualita manželství* bohužel postrádá dostatečně důsledné zohlednění nauky II. vatikánského koncilu a navazujících dokumentů magistera o manželství, resp. vymezení současného teologického pojetí manželství. Nejvíce by se toto téma hodilo do kap. 3.3.1 (Svátostnost manželství). Vymezení manželství ve 48. čl. konstituce *Gaudium et spes* totiž říká, že je třeba manžela, resp. manželku vnímat jako Boží dar a dále, že je třeba svátost manželství chápat jako ustanovení k úkolu, který je oběma manželům společný. Tyto skutečnosti jsou v kap. 3.3.1 zmíněny jen okrajově. Podstatná část kapitoly totiž hovoří spíše o „funkcích“ manželství navenek – vůči světu a církvi, i když jeho primárním úkolem je vzájemná láska manželů, od které se všechny další úkoly a to i plození dětí a svědectví světu o vztahu Krista a církve odvozují: „Je to moudré ustanovení Tvůrcovo k uskutečňování jeho zázračné lásky k lidstvu. Manželé usilují výlučným osobním darováním sebe, které je jím vlastní, o společný podíl na svých bytostech, směřující k vzájemnému osobnímu zdokonalování, ke spolupráci s Bohem na plození a výchově nových životů. Pro pokřtěné pak manželství na sebe bere i důstojnost svátostného znamení milosti, pokud představuje spojení Krista a Církve (HV 8).“ Kapitola 3.3.3 (Rodina jáhna) tak potom v předkládané práci vyznívá značně redukcionisticky, jakoby manželství bylo jen podporou jáhenství – a to i přesto, že se vůči tomu autor výslovně vymezuje. Kapitola totiž prakticky hovoří jen o tom, co má dělat manželka jáhna, takže budí dojem, jakoby jeho manželka byla jen podporou jáhna. Současné teologické pojetí manželství však předpokládá vzájemnost vztahů a úkolů v manželství a rovnost mezi manželi, která vyplývá z manželské lásky. Např. tedy stejnou podporu, kterou má dle kap. 3.3.3 předkládané práce poskytovat manželka jáhnovi pro jeho jáhenskou službu musí i on poskytovat své manželce – bez ohledu na to, zda je lékařkou, pracovnící Charity nebo uklízečkou. Právě jednostranné zdůraznění podpory v ose manželka – jáhen je dle mého soudu redukcí nejen manželské, ale i jáhenské spirituality: Integrovanou součástí spirituality ženatého jáhna musí být jeho úsilí, aby byl dobrým manželem a otcem. K tomu přijal svátost manželství a svátost *ordo* – jak předkládaná práce několikrát správně zdůrazňuje – nad to nic nepřidává a nijak mu v tom nemůže pomoci. Avšak jáhnovo zpronevěření se úkolu být dobrým otcem a manželem je v důsledku i zpochybněním jeho diakonátu. Nedomnívám se, že by autor předkládané práce ke spiritualitě manželství a diakonátu přistupoval jak osobně tak i odborně tímto způsobem. Uvedené kapitoly tak ale bohužel vyznívají.

Kapitolu věnovanou diakonátu a manželství tak musím považovat za spíše slabší místo předkládané disertační práce. Při úpravě disertační práce pro knižní vydání by tedy měla být určitě upravena. Jinak má ale tato doktorská práce celou řadu silných míst, ze kterých bych chtěl především vyzdvihnout závěr druhé kapitoly, zdůrazňující symbolický přístup ke svátosti svěcení a kapitolu první, která českému čtenáři přehledně přibližuje mnohé ze starobylých církevních dokumentů a teologických spisů – a to nejen co se jáhenství týká. Práce navíc i jako celek díky značnému množství cizojazyčných zdrojů, ze kterých autor vychází, přibližuje českému prostředí řadu inspirativních myšlenek zahraničních teologů. Zde uvedené připomínky jsou tedy spíše dílčího charakteru, nicméně mohou autorovi posloužit při přípravě jeho disertační práce pro její vydání tiskem.

Celkové hodnocení: Práci doporučuji k obhajobě.

V Českých Budějovicích, 22. 8. 2011

dr. Michal Opatrný